

ALI OBSTAJAJO »URBSKE« PRVINE V SLOVANSKIH JEZIKIH?

»Urbski« je avtorjeva oznaka predindoevropskega kompleksa, ki se je razvil v jugovzhodni in srednji Evropi približno 6500–3500 p. n. š. V razpravi se domneva, da je *Praha* arhaično urbsko (predindoevropsko) krajevno ime.

»Urbian« is the author's label for the Pre-Indo-European complex that developed in south-eastern and central Europe, ca. 6500–3500 B. C. The paper suggests that *Praha* is an archaic Urbian (Pre-Indo-European) place name.

Opredelitev pojma. V svoji razpravi o možnih in/ali verjetnih odnosih med poimenovanji kot »praindoevropski« in »predindoevropski« (Paliga 1989) sem skušal uvesti nov izraz »urbski«, in sicer z namenom, da bi ustrezneje opredelil to, kar razumemo pod izrazom »predindoevropski«. To poimenovanje je v resnici nenančno: »predindoevropski« se lahko nanaša na kar koli pred prihodom Indoevropejcev (enako nenančno in slabo je opredeljeno poimenovanje »praindoevropski«, vendar na tem mestu ne moremo iskati boljše definicije; gl. Paliga 1989). Naše stališče je bilo in je, da jezikoslovci in arheologi potrebujejo boljši izraz za opredelitev tega, kar razumemo pod »predindoevropski«. Pripravno bi bilo izbrati izraz, ki se jasno loči od »praindoevropski«, kot je Marija Gimbutas že pred časom uvedla izraz »kurganski« za opredelitev praindoevropske (praide.) tradicije (*kurgan* je beseda za 'gomilo'). Obred pokopavanja je nedvomno zelo konzervativen in po njem se razlikujejo posamezne civilizacijske enote.

In kaj je razločevalno za predindoevropski (predide.) kompleks? Očitno prav tako pogrebni običaji, ki se razlikujejo od tistih pri kurganskih vojščakih — Indoevropejcih. Razločevalni so tudi bogovi. A to bi le težko bilo uporabno za jasno, kratko poimenovanje. Zato smo izbrali poimenovanje »urbski«, tvorjeno iz besede *urbs* 'mestno naselje'. Kot smo opazili v zgoraj navedeni razpravi, je ta beseda, ki je bila dolgo nepojasnjena, analogna z drugimi predide. besedami, prikazanimi v tabeli 1. Očitno je obstajal starinski, zagotovo predide. koren **OR*-/ **UR*- z osnovnim pomenom 'ogromen, velik', od tod tudi 'gora, vrh, višina' in podobno. To se popolnoma sklada s tem, kar vemo o predide. kompleksu, ki ga Marija Gimbutas imenuje »staroevropski« (npr. Gimbutas 1982, 1989). Naše poimenovanje »urbski« zajema to predide. obdobje, izhajajoč iz predpostavke, da je bila urbana tradicija bistvena značilnost družbene organizacije predide. prebivalcev (gl. tabelo 1). »Urbski« zatorej stoji nasproti poimenovanju »kurganski«; prvo zajema predide. tradicijo, drugo pa praide. Zelo verjetno je bil urbski kompleks analogen z zahodno tradicijo megalitskih stavbenikov (podrobneje v Paliga 1989); gl. shemo 1.

Pojavi pa se vprašanje, ali so obstajale urbske prvine v praslovanščini. Preden damo popoln in jasen odgovor na to težavno vprašanje, bomo skušali dokazati, da na današnjem slovanskem ozemlju obstajajo vsaj urbska krajevna imena. Začnimo z značilnim, a doslej neupoštevanim primerom.

Praha. Različna dela, posvečena slovanskim (ali na splošno evropskim) krajevnim imenom, skušajo razložiti krajevno ime *Praha* iz korena **preg-* 1 (tako Miklošič 1886: 261) s splošnim pomenom 'frigere' ('peči, žgati'). To pomembno krajevno ime sicer manjka v takem izčrpnem delu, kot je Šmilauer 1970, v drugih pa se razlaga kot tvorjenka iz glagola *prahnout* z možnim pomenom 'izsušiti' (izhajajoč iz naziranja, da je prostor 'od sonca ožgan', kar je popolnoma napačno, saj je praško podnebje razmeroma deževno in precej hladno). Razlaga *Praha* < *prahnout* (res je, da s pridevkom »verjeten«, ki naj bi zmanjšal gotovost te hipoteze) se omenja v delih kot npr. Kiss 1980: 524 (to hipotezo pojmuje kot »kar najverjetnejšo«, »legvalószerűbb«); Lutterer et al. 1976: 218 (z istim dostavkom, »verjeten«, »nejverhodnější«); Pospelov 1988: 156 (v tem primeru s trditvijo, da razlaga s *práh* 'prag' ni verjetna).

Po našem mnenju ne *prahnout* 'izsušiti' ne *práh* 'prag' ne nudi pravilne razlage. Najzgodnejši izpričani obliki imena *Farāga* in *Barāga*, ki ju je l. 965 zapisal arabski popotnik Ibrāhīm ibn Yakūb (Lutterer et al. 1976: 218), čeprav fonetično ne popolnoma natančni, zadostujeta kot dokaz, da omenjena še živa etima ne pridea v poštev. Po drugi strani pa prav lahko vidimo, da je krajevno ime *Praha* (< **Praga* < *Praga*, a možno tudi **Paraga* in/ali **Baraga*) popolnoma v skladu z drugimi predide. (urbскими) krajevnimi imeni, ki so tvorjena iz prvotnega korena **P-R-/*B-R-* 'kamen, pečina, vrh, gora', kot je prikazano v tabeli 2.

Če na kratko povzamemo: *Praha* je predide. krajevno ime, njegove značilnosti pa so presenetljivo podobne značilnostim drugih krajevnih imen, tvorjenih iz urbskega korena **P-R-/*B-R-*. Seveda to ni edini tak primer na slovanskem področju.

VIRI

- Marija GIMBUTAS 1982: *The Goddesses and Gods of Old Europe, 6500–3500 B. C. Myths and Cult Images*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Marija GIMBUTAS 1989: *The Language of the Goddess*. San Francisco: Harper & Row.
- Lajos KISS 1980: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai kiadó.
- I. LUTTERER, L. KROPÁČEK, V. HUŇÁČEK 1976: *Původ zeměpisných jmen*. Praha: Mladá Fronta.
- Franz MIKLOSICH 1886: *Etymologisches Wörterbuch der slawischen Sprachen*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- Sorin PALIGA 1989: Proto-Indo-European, Pre-Indo-European, Old European. Archaeological Evidence and Linguistic Investigation. *The Journal of Indo-European Studies* 17, 3–4: 309–334.
- E. M. POSPELOV 1988: *Škol'nyj toponimičeskij slovar'*. Moskva: Prosvešćenie.
- Vladimír ŠMILAUER 1970: *Příručka slovanské toponomastiky*. Praha: Academia.

Tabela 1. Glavne tvorjenke iz predide. (urbskega) korena **OR-/UR-* 'velik, ogromen'.

Medit.-italsko	Provans.	Helvetsko	Baskovsko	Hatijsko, hetitsko kapadocijsko	Sumersko
NI <i>Orgo</i> ,	NL <i>Orgon</i>	NL <i>Uri</i>	<i>uri, iri</i>	hat. <i>ureš</i>	URU 'mestno področje'
<i>Urge</i>	NFI <i>Gran</i>		'mestno	'ogromen, velik'	NL <i>Uruk</i>
NL <i>Urgi</i> ,	<i>d'Orgon</i>		področje'	het. <i>ura</i> 'velik'	HUR.SAG 'hrib'
<i>Urci</i>	NFI <i>Ourgeuso</i>			<i>uranu</i> 'narediti	?UR.SAG 'heroj'
	NL <i>Orgnon</i>			veliko, nabrekniti'	
				kap. NP <i>Ú-ra</i> ,	
				<i>Ú-ra-a</i>	
Finsko	Grško	Ilirsko	Traško	Romunsko (preko traščine)	
?urho 'heroj'	<i>Ōriōn</i>	NL <i>Orba</i>	NL <i>Orni</i>	<i>uriaș</i> 'ogromen, velikanski'	
(cf. sum.)	ND <i>Orpheús</i>	NL <i>Orgessos</i>	NP <i>Orso-</i> ,	<i>oraș</i> 'mestno področje'	
	<i>órphos</i>	NL <i>Ortopla</i>	<i>Ursu-</i> , itd.	NL <i>Oar</i> , NL <i>Orăștie</i>	
	'vrsta ribe'	NFI <i>Urbanus</i>	NP <i>Oroles</i>	NL <i>Oradea</i> , NL <i>Orșova</i>	
	NFI <i>Ōrphitos</i>	NFI <i>Urbate</i>	NFI <i>Ordessos</i>	(-ova je slovansko),	
	ND <i>Ouranós</i>		-ora, -oros	NP <i>Orlea</i> ; <i>a se urca</i>	
	<i>ouranós</i> 'nebo'		'mestno	'plezati'; <i>urdă</i> 'vrsta sira,	
	<i>óros</i> 'hrib;		področje'	ki se posname s površine;	
	puščava'			<i>ortoman</i> 'bogat' (prim.	
				gr. <i>ólbos</i> iz <i>*OL-</i>)	

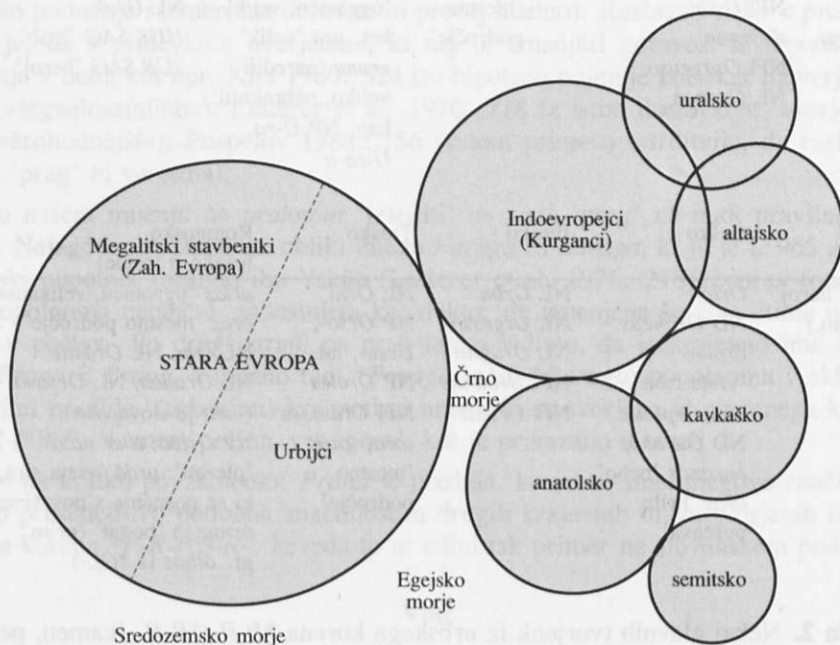
Tabela 2. Nekaj glavnih tvorjenk iz urbskega korena **P-R-/B-R-* 'kamen, pečina, vrh, gora'.

Grško	Traško, ilirsko	Romunsko (preko traščine)	Italško	Ibersko
NL <i>Bargala</i>	NM <i>Bermion</i>	NM <i>Parîng</i>	NL <i>Bergomum</i> ,	šp. <i>barranco</i>
(Peonia)	(Makedonija)	(J. Karpati)	<i>Ber(i)gema</i>	'pečina, prepad'
NL <i>Parnassos</i> ,	-para (druga	NM <i>Bîrgău</i> NM	(Ligurija);	(isti pomen kot v
<i>Parnasus</i> ,	sestavina v zlož.	<i>Perșani</i> NL	NL <i>Bargala</i> ,	it. <i>burrone</i>)
<i>Parnasos</i>	kraj. im.) NL	<i>Pereg</i> (Arad)	<i>Burgulum</i>	
NI <i>Paros</i>	<i>Baris</i> NL <i>Barium</i>	(?NR <i>Bărăgan</i>)	<i>oppidum</i> ; ital.	
(Kikladi)	NL <i>Berginium</i>		<i>burrone</i> 'pečina,	
	<i>oppidum</i> ; <i>baris</i> ,		prepad'	
	<i>bauria</i> 'zid,			
	kamnit zid,			
	poslopje'			

Opomba: V tabeli je navedenih le nekaj glavnih primerov. Ni jasno, če je bi bilo tu mogoče navesti tudi NL *Bern* (verjetno, da bi bilo). Prav tako ni gotovo, če je NL *Brno* sorodno z *Bern* in, širše gledano, z drugimi primeri, navedenimi v tej tabeli. Tudi ob tem vprašanju se nagibamo k pozitivnemu odgovoru.

Kratice v tabeli pomenijo:

- NL — nomen locis (krajevno ime, npr. ime naselbine)
 NM — nomen montis
 NI — nomen insulae
 NR — nomen regionis

Shema 1. Jezikoslovni pregled kulturnih skupin v Evropi v 5. tisočl. p. n. š. Praindoevropejci, Uralci in Altajci predstavljajo praborealsko skupino, kar prepričljivo dokazujejo tudi jezikoslovne raziskave. Glavno besedilo se osredotoča na analizo staroevropsko-urbskega kompleksa.

Iz angleščine prevedla
 Marta Pirnat-Greenberg
 Lawrence, Kansas

SUMMARY